

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושש

יתרו (תשכ"ז)

"אנכי" "ולא יהיה לך"

א. שאלה כללית:

בחמש הדברות הראשונות הוזכר שם ה' שמונה פעמים ולא הוזכר בחמש האחרונות אף פעם. והטעם מובן.

מאותו טעם נמצאת מלה אחרת ארבע פעמים בחמש הדברות האחרונות. הסבר מהי המלה ומהו הטעם להמצאותה שם?

ב. א' וידבר אלוקים את כל הדברים האלה לאמור

1. יש בסגנונו של פ' זה זרות שאיך כיוצא בה בשום פתיחה לדבור אלוקי בכל חמשה חומשי תורה. מהי?
2. לדעת בגו יעקב מתבארת זרות זו של פ' א' י"ב הנאמר בפ' ב'. כיצד?

ג. ב' אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים.

xx שלש הן האפשרויות להסביר את פסוקנו מבחינה תחבירית.

1. מה הן שלש האפשרויות התחביריות?

2. מה ההבדל ביניהן לגבי משמעות פסוקנו.

(לדוגמא כאן שתי תפישות:

ראב"ע: (מתוך דברי הקדמתו לעשרת הדברות)

וטעם זה הדבור (= "אנכי") שיאמין ותהיה אמונת לבו בלי ספק, כי זה השם הנכבד שהוא נכתב ולא נקרא הוא לבדו אלוקיו.

אכן כספי אנכי... מארץ מצרים - זהו הדבור הראשון. וזה אמר גזור נושא "אנכי" ונשואו-יתר הפסוק, ואין זה רק שהודיע את עצמו, כמו שאמר אליעזר (בר' כ"ד ל"ז) "עבד אברהם אנכי", אלא הודיענו בזה הפסוק, שהוא נמצא פועל כל הדברים ראוי שנזכור אם כן זה בכח מצות עשה לנו, רצוני להאמיננו בזה.

xx 3. לדעת שו"ל - המתנגד לתפישת הראב"ע - אפשר להכריע בשאלה התחבירית על פי הנאמר בפסוק "אשר הוצאתיך" ועל פי מה שלא נאמר בו: "אשר הוציאך".

הסבר את דבריו!

ד. אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים.

לדעת בנו יעקב (בפרושו לס' שמות הנמצא עדיין בכתב יד) כלול בפסוקנו זה הרעיון הבא: אם תרבות אנושית אינה כוללת או איננה מאפשרת את חרות האדם, על האדם העובד את ה' לוותר על תרבות כזו. (בתרגום מלולי - לתת פסורין לתרבות כזו).

x היכן נרמז דבר זה בלשון פסוקנו?

ה. אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים.

ראב"ע מתוך הקדמתו לעשרת הדברות:

שאלני ר' יהודה הלוי מנוחתו כבוד: למה הזכיר "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא אמר: אשר עשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך?

וזאת היתה תשובתו אליו: דע כי אין מעלות בני אדם שוים באמונתם בלבם שהם מאמינים בשם הנכבד, כי הרבים מאמינים להשמעות אזנים, שיאמר להם אדוניכם ככה, ולמעלה מהם שראו זה כתוב בדברי התורה שנתן ה' למשה, ואם יבוא אפיקורוס לערער, כי אין אלוקים, ישימו ידם לפיהם, כי לא ידעו להשיב. ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות, שהן כמו מעלות לעלות בהם אל מקום חפצו, יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים ובחיות ובגוף האדם בעצמו שידע מעשה כל אבר ואבר ולמה היה על זאת המתכונת, ויגבה לבו אחרי כן לדעת הגלגלים... וידע מתי תקור השמש או הלבנה... וכל אלה ידע בראיות גמורות שהן בהן ספק. ומדרכי השם ידע המשכיל את השם, וככה אמר משה (שם' ל"ג) הודיעני נא את דרכיך ואדעך. והנה ה' הנכבד הזכיר בדבור ה-א "אנכי ה' אלוקיך" וזה לא יוכל להבין רק מי שהוא חכם מופלא, ... והנה יספיק למשכיל בכל גזי דבור "אנכי ה'".

והנה ה' עשה אותות ומופתים במצרים עד שהוציאם משה להיות להם לאלוקים, וככה אמר משה (דב' ד' ל"ד) "או הנסה אלוקים לבוא קלחת לו גוי מקרב גוי...". והטעם שה' עשה לישראל מה שלא לכלל גוי... והנה בעבור האות שעשה ה' במצרים אמר משה

(שם ד' ל"ה) "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלוקים!!", שהכל ראו זה חכמים ושאינו חכמים, גדולים וקטנים, גם הוסיף עוד בדבר מעמד הר סיני ששמעו קול ה': "אמן השמים השמיעך את קולו ליסודך (ד' ל"ו). ואמר באחרונה כי הודעת הגמורה שישב האדם אל לבו עד שיתברר לו בראיות, כי השם הוא לבדו, על כן אמר (דב' ד' ל"ט) "יודעת היום והשיבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים... אין עוד".

והנה הזכיר למשכיל "אנכי ה'" והוסיף "אשר הוצאתיך..." שיבין המשכיל ושאינו משכיל.

השוה לדבריו ר' יהודה הלוי ספר הכוזרי מאמר א' י"א-כ"ה!

ר' יוסף אבן כספי: אין לשאול: למה אמר "הוצאתיך מארץ מצרים" ולא אמר "אשר עשיתי שמים וארץ", כי הוא זכר להם החביב להם עתה.

אברבנאל: ... והנה אמר ג' לשונות: האחד השם המיוחד (בן ארבע), השני "אלוקיך", השלישי "אשר הנצאתיך" מארץ מצרים להודיעם שיש להם לשמוע מצוותיו ולעשותם משלש בחינות. הראשונה להיותו ה', והוא השם המורה על עצמותו שבו ברא את העולם והוא נגזר מלשון הויה, כלומר: המהות והבורא לכל, כאלו אמר: כיון שאני נתתי לכם מציאות והויה - ראוי שתשמרו מצוותי. והבחינה השנייה: להיות אלוקיך; רוצה לומר: משיגך בך ומנהיג אותך, כי אין עליכם שר ומזל ממנה עליכם, כי אני בלבד הוא אלוקיך ומנהיג אותך, ולכך אתם מחויבים לשמור מצוותי. והבחינה השלישית: לפי שאני הוצאתיך מארץ מצרים, שחיתת ארץ קשה למלך קשה, ולכך קראה "בית עבדים" שהאסירים בתוכה לא יוכלו לצאת משם. ומפני החדוד וההסבה הזאת שעשיתי לך בהוציאי אותך משם, ראוי שתעשו מצוותי ותשמרו דרכי, כמו שאמר "עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים".

בן אסרוב: רבים שאלו למה לא נאמר "אנכי אשר בראתי שמים וארץ" והרבה תשובות נאמרו בדבר... ולדעתי הטעם הנכון, כי להיות שהתורה מורשה קהילת יעקב ואינה חובה לכל בני האדם, על כן תאר עצמו ב"ה באלקי ישראל שהוציאנו מארץ מצרים, שהיא בריאת ישראל, ולא בריאת העולם שהוא דבר השווה לגוי וליהודי.

א 1. האם מסכימה תשובת ר' יהודה הלוי עם תשובת הראב"ע?

2. לשם מה נעזר הראב"ע בפסוקי דברים ד' (ל"ד, ל"ה, ל"ו, ל"ט) מה ענינם לעניננו?

א 3. האם מפרש ראב"ע בדברים ד' ל"ד את הנזכר בלשון קדש או בלשון חול?

4. מדוע אומר אבן כספי, כי שאלה זו (שבה עוסקים כאן המפרשים שהבאנו) אין לשאול אותה כלל, והלא הוא עצמו גם כן מביא תשובה לשאלה זו?

א 5. כיצד מיישב האברבנאל שאלה זו?

6. המסכימה תשובתו של בן אמוזג עם תשובת ר' יהודה הלוי בכוזרי?

ה. שאלות בתרגום אונקלוס

1x (1) לא יהיה לך אלהים אחרים - ת"א: לא יהי לך דב' כ"ה י"ג לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן - ת"א: לא יהי לך בכיסך דב' כ"ה י"ד לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה - ת"א: לא יהי לך ביתך מכילא ומכילא מה סבת השנוי בתרגום מלת "יהיה לך"?

(2) לא יהיה לך אלהים אחרים - ת"א: לא יהוי לך אלהא אחרון.

אבל

דב' י"א ט"ז וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים - ותססון ותפלחון למעות עממא י"ג ג' בלכה אחרי אלוהים אחרים - נהך בחר מעות עממא י"ג ז' ונעבדה אלוהים אחרים... - ונפלח למעות עממא דלא ידעת

וכן בכל המקומות

מהי סיבת התרגום במקומנו השונה מכל תרגומי "אלוהים אחרים"?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ ירושלים קרית-משה